

Asia: VN/238/2025

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi elatustukilain, lapsen elatuksesta annetun lain sekä tulotietojärjestelmästä annetun lain muuttamisesta

Elatustukilaki

Ovatko elatustukilain 11–12 §:t perusteluineen selkeät?

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää lausuntopyynnöstä. Ensi- ja turvakotien liiton lausunto koskien koko lakiesitystä on liitetty tämän lausuntopyyntökyselyn viimeiseen kohtaan.

Onko elatustukilain 13 a §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Onko elatustukilain 34 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Onko elatustukilain 36 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Laki lapsen elatuksesta

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 8 d §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 13 a §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 13 b §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Onko lapsen elatuksesta annetun lain 17 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Lapsen elatuksesta annetun lain mukaan elatusavun suuruus määritellään lapsen yksilöllisen elatuksen tarpeen perusteella, mutta vanhemmat vastaavat lapsensa elatuksesta kykynsä mukaan. Hallituksen esitykseen liittyvän palautteen ohella palautetta toivotaan myös kysymykseen siitä, tulisiko säätää vanhempien vahvemmassa velvoitteesta arvioida lapsen elatuksen tarvetta ja omaa elatuskykyään säännöllisesti, sekä tähän liittyen, vanhemman velvollisuudesta ryhtyä toimiin elatusavun määrän tarkistamiseksi, jos tarve tarkistamiseen ilmenee. Jos kyllä, niin miten asiasta tulisi säätää?

-

Tulotietojärjestelmästä annettu laki

Onko tulotietojärjestelmästä annetun lain 13 §:n sisältö perusteluineen selkeä?

-

Lausunnonantajan lausunto

Lausuntonne esityksen vaikutusarvioinneista.

-

Onko teillä täydennettävää esityksen nykytilan kuvaukseen tai muuhun tekstiin?

-

Muut kommenttinne koskien esitystä.

Ensi- ja turvakotien liitto ry:n lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi elatustukilain, lapsen elatuksesta annetun lain sekä tulotietojärjestelmästä annetun lain muuttamisesta

Yleistä

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä. Lakiuudistuksessa tulee ensisijaisesti huomioida lapsen etu ja oikeus elatukseen, ei säästötavoitteet. Lapsella on oikeus saada elatusta eron jälkeen, ja vanhempien tehtävä on turvata sen toteutuminen maksukykynsä mukaisesti. Lapsen oikeus elatukseen vaarantuu erityisesti tilanteissa, joissa vanhempien välillä on voimakkaita ristiriitoja tai eron jälkeistä väkivaltaa. Viranomaisen toimivalta lapsen elatuksen turvaamisessa korostuu näissä tilanteissa.

Elatusjärjestelmää tulee uudistaa kokonaisuutena. Lainsäädäntöä tulee kehittää lapsen elatuksesta sopimisen ja päättämisen prosessien selkiyttämiseksi ja täsmentämiseksi. Viranomaisilla tulee olla vahvempi rooli sopimuksettoman tai sopimuksen vastaisen tilanteen ehkäisemisessä ja nopeassa ratkaisemisessa.

Suosittellemme teknologian parempaa hyödyntämistä sopimusneuvotteluissa, esimerkiksi etätapaamisten käyttöä ja sähköistä asiointia (allekirjoitus) laajasti. Se lisää sopimisprosessin joustavuutta, turvallisuutta ja saavutettavuutta. Kun vanhemmat ovat sopimuskkykyisiä, lastenvalvojan fyysinen tapaaminen sopimuksen vahvistamiseksi ei ole tarpeen. Uhkaavissa tilanteissa etäyhteys voi lisätä turvallisuutta.

Elatuslain uudistamisessa näemme tärkeänä asettaa lapsen tarpeet keskiöön. Elatustukijärjestelmän tulee huomioida paremmin lapsen ikäsidonnainen elatustarve, kehityksestä tai terveydentilasta johtuvat erityistarpeet ja vanhempien elämäntilanteen muutokset (erityistarpeista aiheutuvat kulut, päiväkotit, koulu, harrastukset, opiskelu, työ, vanhempainvapaa jne.). On perusteltua harkita ikätason mukaan porrastetun elatustuen käyttöönottoa Ruotsin mallin mukaisesti.

Vanhempien vastuun ja elatuksen velvoittavuuden selkiyttäminen

Elatusavun/-tuen määräytymisperusteita tulee muuttaa siten, että niissä määritellään kummankin vanhemman elatusvastuu / elatusavun määrä, ei ainoastaan ns. etävanhemman. Elatusmaksun määräytymisessä huomioitava kummankin vanhemman tulot ja menot sekä elatusvelvollisuuden jatkuvuus. Hyväksyttävät asumismenosuositukset tulisi olla hyvinvointialuekohtaiset, koska asumisen kustannukset vaihtelevat eri puolilla Suomea.

Elatustukilaissa tulisi säätää elatusvelvolliselle ja elatusapua tai -tukea saavalle velvoite ilmoittaa merkittävistä ja pysyväisluonteisista tulojen/olosuhteiden muutoksista. Ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti tulisi sanktioida.

Eron jälkeinen väkivalta vaarantaa lapsen oikeuden elatukseen

Vapaaehtoinen sopimuspalvelu mahdollistaa elatusvastuun välttelyn eikä velvoita vanhempia muuttamaan sopimuksia elämäntilanteen ja tulojen muututtua. Elatusjärjestelmän olisi kyettävä nykyistä paremmin ehkäisemään ja estämään elatustuen väärinkäytökset ja katkokset lapsen elatuksessa. Oikeuden kautta haettavat ratkaisut ovat yhteiskunnalle kalliita ja aikaa vieviä, heikentävät lapsiperheiden hyvinvointia ja lisäävät lapsiperheköyhyyttä.

Eron jälkeinen taloudellinen väkivalta ja kiusanteko vaikuttavat toisen vanhemman lisäksi haitallisesti lapseen. Katkokset elatuksessa ovat mahdollisia esimerkiksi tilanteissa, joissa toinen vanhempi kieltäytyy sopimasta lapsen elatuksesta, viivästyttää / välttelee sopimuksentekoa tai laiminlyö elatusvelvollisuuttaan. Näillä keinoilla ylläpidetään (väki)vallankäyttöä suhteessa ex-puolisoon.

Väkivaltaa ja pakottavaa kontrollia käyttävä vanhempi saattaa myös uhkailla, kiristää tai painostaa toista vanhempaa sopimuksen tekemiseen, joka ei turvaa lapsen elatusta riittävästi. Emme kannata pakkosovittelua elatussopimusasioissa, koska eron jälkeistä väkivaltaa kokeva on alisteisessa asemassa sopijaosapuolena ja saattaisi siten suostua lapsen edun vastaiseen sopimukseen väkivallan uhan ja painostuksen alla.

Viranomaisten toimivallan vahvistaminen

Viranomaisten toiminnalla tulee varmistaa, että lapsi ei jää ilman hänelle kuuluvaa kummaltakin vanhemmalta tulevaa elatusta. Elatuksen turvaamiseksi tarvitaan sopimuksettomiin tilanteisiin puuttumiseen vahvempaa sääntelyä ja mekanismeja elatustukijärjestelmän hyväksikäytön ehkäisyyn. Näin ehkäistään eron jälkeistä taloudellista väkivaltaa, väärinkäytöksiä ja pitkiä oikeusprosesseja.

Määräaikaisiin sopimuksiin tai viivästyttämistilanteisiin tulee varmistaa mekanismi, joka ehkäisee katkokset elatusavun/-tuen maksussa. Lapsen elatusoikeuden toteutumiseksi olisi myös harkittava, onko Kansaneläkelaitoksen elatustuen saaminen edelleen pidettävä kytkettynä siihen, että vanhemmat ovat vahvistaneet sopimuksen lastenvalvojan luona.

Väärinkäytösten ehkäisemiseksi viranomaisilla (Kansaneläkelaitos / lastenvalvojat) tulisi sopimusten vahvistamisen ja muuttamisen yhteydessä olla oikeus tietojen tarkistamiseen Tulorekisteristä ja Verohallinnosta. Päättöoikeutta tulisi vahvistaa siten, että viranomaisella on mahdollisuus vahvistaa päätös lapsen elatuksesta poissaolevan vanhemman osalta. Näin toinen vanhempi ei voi tahallaan viivästyttää elatuksesta huolehtimista ja heikentää toisen vanhemman taloudellista asemaa.

Laissa tulisi säätää viranomaisaloitteiset määräaikaistarkastukset. Kansaneläkelaitoksen tulisi olla aloitteellinen elatusavun tarkistamisessa (korottamisessa/alentamisessa). Tarkastuksissa tulisi mahdollistaa kummankin vanhemman tulojen muutosten tarkistus Tulorekisteriä hyödyntäen. Määräaikaistarkastukset ovat tasapuolisia kaikille vanhemmille.

Elatuslain 13 a § kanneoikeudesta tulisi säätää tarkemmin. Lastenvalvojan viranomaisroolia ja päätösvaltaa tulee vahvistaa kanteen nostamisessa lapsen puutteellisen elatuksen johtuessa esimerkiksi elatusvastuun välttelystä, vakavissa väkivalta- ja vainotilanteissa (turvakielto) uhrin suojelemiseksi tai kun lapsi on jäänyt vaille toista huoltajaa eikä lähihuoltaja kykene omatoimisesti asiaa hoitamaan. Yhteistyötä ja tietojenvaihtoa Kansaneläkelaitoksen kanssa on syytä tehostaa näissä tilanteissa. Kansaneläkelaitokselta tiedoksianto vanhemmille, jos asia siirtyy hyvinvointialueen kannettavaksi (kanneoikeus).

Lapsiperheköyhyyden vähentäminen

Vuoroasuvien lasten elatus vaatii selkiytystä lainsäädännössä. Lapsen oikeus vuoroasumiseen on turvatta perheiden varallisuudesta ja tulotasosta huolimatta. Vuoroasuville lapsille tulisi turvata yhdenvertaiset oikeudet yhteiskunnan tukeen. Vuoroasuvien lasten elatus tulee määritellä tosiasiallisen tarpeen mukaan ja määritellä vanhempien elatusvastuu kustannussopimuksella, jossa huomioidaan vanhempien tulo- ja menotaso. Uusperheissä olisi käytettävä kokonaisharkintaa ja huomioitava tosiasiallisten elatusvelvollisen määrä. Lähi- etävanhempi termeistä luopuminen lainsäädännössä edesauttaisi vanhempien yhdenvertaisen elatusvelvollisuuden toteutumista.

Elatusavulla ja elatustuella on tärkeä rooli yksinhuoltajien köyhyyden vähentämisessä, ja erityisesti elatusapu vähentää köyhyyttä tehokkaasti. Joustavalla ja toimivalla elatustukijärjestelmällä on keskeinen merkitys eteenkin pienituloisille kotitalouksille. Tutkimusten (Haapanen, M., & Hakovirta, M. (2019). Lapsen elatus, vanhempien toimeentulo ja köyhyys. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 27(4), 395–412.) mukaan maksetun elatustuen rooli on merkittävä eteenkin pienituloisissa perheissä. Elatusavun määrä on matalampi pienituloissa kotitalouksissa kuin keski- tai korkean tulotason perheissä. Tämä johtuu usein elatusapua maksavan huoltajan pienituloisuudesta ja rajatusta elatuskyvystä. Huoltaja voi myös joutua toimeentulotukivaikeuksiin huolehtiessaan elatusavun maksamisesta. Olisi hyvä tarkastella toimeentulotukijärjestelmää ja mahdollisuutta jättää maksettu elatusapu toimeentulotukilaskelmissa, ainakin harkinnallisesti, huomiotta tulona toimeentulotukea hakevien perheiden osalta.

Johanna Vaitomaa

Erityisasiantuntija

Ensi- ja turvakotien liitto ry

Siltaniemi Aki
Ensi- ja turvakotien liitto ry